

Ľudský potenciál a sociálna situácia vybraných obcí Oravskej kotliny

Tatiana MINTÁLOVÁ

Abstract: Human potential could be considered a relevant determinant of regional development. Rural areas are becoming problematic due to insufficient economic infrastructure and suppression of agricultural activities as well as low level of human capital and the education. The paper briefly analyses human potential, aimed at the level of education of economically active inhabitants, unemployment and commute to work.

Key words: human potential, educational structure, unemployment, commute to work

Úvod

Sociálnoekonomický potenciál na území SR je rozmiestnený veľmi nerovnomerne a táto nerovnomernosť sa ešte stále zväčšuje. Medzi základné determinanty regionálneho rozvoja by sme mohli zaradiť i ľudský potenciál. Kvalitný ľudský potenciál (populačne, vzdelanostne) je sústredený najmä vo väčších mestách a tým sa spomaľujú rozvojové trendy na vidieku a v menších mestách. Medziregionálna mobilita ľudských zdrojov je stále pomerne nízka ako dôsledok životného štýlu, ale často krátko je to i málo atraktívna ponuka pracovných príležitostí (Gajdoš, P., 2006). Migrácia pracovných síl sa zvyšuje najmä presunom k väčším mestám, kde sú ponúkané širšie služby a hlavne už spomínaná ponuka pracovných príležitostí. Práve vidiecke oblasti sa stávajú problémovými nielen kvôli nedostatočne rozvinutej ekonomickej infraštruktúre a útlmu poľnohospodárstva, ale aj z dôvodu nízkeho stupňa ľudského kapitálu, ktorý je spájaný predovšetkým so vzdelaním. Tento trend je dlhodobý najmä v malých sídlach (do 500 obyvateľov, ktoré tvoria 43,3% vidieckych obcí SR) a ohrozuje existenciu jednak týchto sídiel, ale i celých regiónov, ktorých sídelná štruktúra je ťažiskovo postavená na malých sídlach.

Poloha a vymedzenie územia

Nosné kritérium pre vyčlenenie skúmaného územia bolo administratívne členenie SR. Zaujímali nás obce okresu Tvrdošín. V druhom rade sme sledovali obce, na ktorých katastrálne územie zasahuje geomorfologický celok Oravská kotlina. Mikroregión nefunguje ako mikroregionálne združenie, ani nie je nijako inštitucionálne podložený.

Predmietné územie sa nachádza na severe Slovenska, v poľskej pohraničnej oblasti Žilinského kraja a tvorí východnú časť okresu Tvrdošín (Obr.1). Celková rozloha 142 km² tvorí približne 29% rozlohy okresu Tvrdošín. Pri celkovom počte obyvateľov 7824 v roku 2005 je priemerná hustota osídlenia 55 obyvateľov na km².

Mikroregión zahŕňa katastrálne územie šiestich obcí: Brezovica, Čimhová, Hladovka, Liesek, Suchá Hora a Vitanová. Na severe a na východe hraničí s Poľskou republikou a na juhu a západe sú to ostatné obce okresu Tvrdošín.

Cez územie prechádza hlavná cesta 520, vedúca na hraničný prechod Suchá Hora, v obci Vitanová sa k nej stykovou križovatkou pripája vedľajšia cesta, vedúca do Oravíc, Habovky a Zuberca. Časť mikroregiónu sa teda stáva koridorovým regiónom pre poľských návštevníkov smerujúcich do turisticky atraktívnych a vyhľadávaných lokalít Západných Tatier a termálnych kúpalísk v Oraviciach.

Obr.1: Poloha skúmaného územia

Metodika práce

Príspevok predstavuje stručnú analýzu vybraných faktorov ľudského potenciálu vyčleneného územia (stupeň ukončeného vzdelania ekonomicky aktívneho obyvateľstva, nezamestnanosť, odchádzka za prácou) s využitím publikovaných dát zo sčítaní obyvateľstva a len čiastkové výsledky prieskumu, ktorý bol realizovaný v skúmanom území v júni 2007. Príloha bola spracovaná na báze dát z cenzu 2001.

Dostupné štatistické údaje o jednotlivých obciach boli získané z materiálov ŠÚ SR. V analýze boli spracované údaje z cenzu 2001. Okrem nepriamych metód (spracovanie štatistických a iných údajov, analýza potenciálov) sa potrebné informácie získavali aj prostredníctvom exploratívnych metód. Oslovená bola široká verejnosť na lokálnej úrovni. Na zisťovanie názorov obyvateľstva na život, podmienky a dianie v obci sme použili hlavne metódy účelového prieskumu verejnej mienky (pozorovanie, dotazník a rozhovor v pracovných skupinách atď.). Pri výbere respondentov dotazníkového prieskumu bola použitá technika zámerného výberu podľa miesta bývania bytovej domácnosti, za predpokladu ochoty poskytnúť požadované informácie. Účelom zámerného výberu bolo získanie relatívne proporcionálne vyváženého zastúpenia domácností za jednotlivé obce. Celkovo bolo dotazovaných 450 obyvateľov mikroregiónu. Pre účel výskumu sa využila technika doručenia dotazníka výskumníkmi.

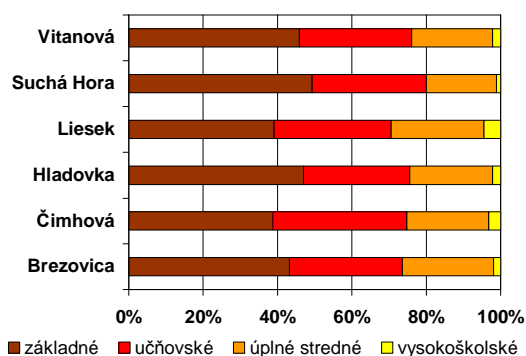
Analýza ľudského potenciálu

Príspevok predstavuje štúdiu socio-ekonomického charakteru na lokálnej úrovni. Hodnotí socio-ekonomickú situáciu na báze analýzy vybraných faktorov ľudského potenciálu vyčleneného územia (stupeň ukončeného vzdelania ekonomicky aktívneho obyvateľstva, nezamestnanosť, odchádzka za prácou) s využitím publikovaných dát zo sčítaní obyvateľstva a využitím čiastkových výsledkov dotazníkového prieskumu, ktorý bol realizovaný v skúmanom území v júni 2007.

Stupeň ukončeného vzdelania

Dosiahnutý stupeň vzdelania je dôležitý pre uplatnenie na trhu práce. Situácia jednotlivcov na trhu práce v danom regióne vypovedá o ponuke a dopyte typu zamestnania. Nedostatok pracovných miest núti ľudí s vyšším vzdelaním opúšťať región a migrovať za prácou. Vo vzťahu k regiónu má vzdelanie nielen ekonomický význam, ale aj sociálny a kultúrny prejavujúci sa vo verejnom živote. Ak odchod vzdelaných ľudí presiahne určitú mieru, môže byť dôvodom (kultúrneho ako aj ekonomického) úpadku regiónu (Čambalíková, M., 2005).

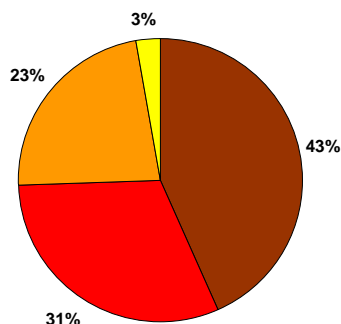
Z grafov 1 a 2 je zrejmé, že situáciu v skúmanom území by sme mohli hodnotiť ako kritickú. V mikroregióne sú len tri percentá vysokoškolsky vzdelaných ľudí, 23% má stredoškolské vzdelanie s maturitou a až 74% má absolvovanú základnú školu, prípadne učňovské vzdelanie. Najpriaznivejšia situácia je v obci Liesek, ale ani tá sa zásadne nevymyká priemeru za mikroregión.

Graf 1: Stupeň ukončeného vzdelania

Vzdelanosť podnikateľov

Podnikatelia výraznou mierou ovplyvňujú život a dianie v obci, prípadne v regióne a preto ich vzdelanie nie je zanedbateľné. V skúmanom území tvoria vyučení najväčšiu a vysokoškolsky vzdelaní najmenšiu skupinu nielen medzi obyvateľmi, ale aj v skupine podnikateľov. Kým u podnikateľov

Graf 2: Vzdelanostná štruktúra v skúmanom území

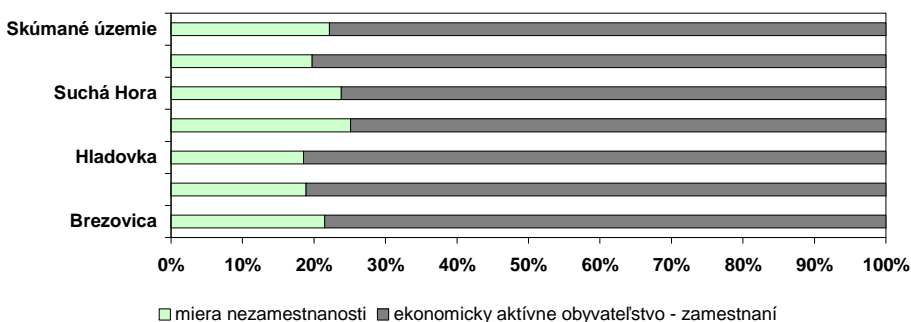
so zamestnancami má na Slovensku 30,4 % vysokoškolské vzdelanie, v skúmanom území je to len 10,5%, rovnako je to i u podnikateľov bez zamestnancov, kde prevláda z 38,2% učňovské vzdelanie.

Nezamestnanosť

Za nezamestnaného je podľa ekonomických teórií považovaná osoba schopná pracovať, ktorá si však nemôže nájsť platené zamestnanie. Oficiálne (podľa metodiky Medzinárodnej organizácie práce "ILO") sa za nezamestnaného považuje osoba, „ktorá je staršia ako 15 rokov, pripravená k nástupu do práce do 14 dní a aktívne si hľadá prácu“.

Dlhodobá nezamestnanosť býva častá u jedincov, ktorí sú počas pracovnej kariéry opakovane nezamestnaní. Týka sa príslušníkov niektorých sociálnych kategórií (nekvalifikovaní pracovníci, ženy atď.).

Miera evidovaných nezamestnaných v skúmanom mikroregióne je výrazne vyššia ako je priemer Slovenska a so svojimi 22,2% sa pohybuje na úrovni problémových regiónov Slovenska (Graf 3). Najvyššiu mieru nezamestnanosti eviduje obec Liesek (25,1%), nad 20% sa pohybuje i v obciach Brezovica (22,5%) a Suchá Hora (23,8%), u zvyšných obcí sa miera nezamestnanosti pohybuje na úrovni okolo 19%.

Graf 3: Miera nezamestnanosti v skúmanom území

Pri dotazníkovom šetrení sme sa pýtali respondentov na dôvody nezamestnanosti v mikroregióne. Respondenti zoradili ponúknuté možnosti dotazníkovej položky nasledovne:

1. nízke finančné ohodnotenie ponúkaných prác,
2. nezáujem o málo platené miesta zo strany uchádzačov o zamestnanie,
3. nezáujem a diskriminácia určitých kategórií zo strany zamestnávateľov,
4. nedôstojné podmienky ponúkaných prác,
5. hodnotová orientácia uchádzačov o zamestnanie, ktorá nekorešponduje s podmienkami ponúkaných prác,
6. objektívne okolnosti (t.j. stav ekonomiky, trhu práce v regióne, bydlisko, vysoké náklady na dochádzanie, neekonomickosť...),
7. nedostatočná kvalifikácia, málo pracovných skúseností,
8. nedostatočná sebadôvera.

Z uvedeného je zrejmé, že obyvatelia sa cítia nedocenení a diskriminovaní. V mikroregióne, ako aj v celom okrese je pomerne nízka ponuka pracovných príležitostí. Chýba konkurencia, čo firmy využívajú a vyplácajú zamestnancom len minimálnu mzdu.

Poradie uvedených možností hodnotených miestnymi expertmi (starostovia, poslanci) sa líšilo od vyjadrení respondentov. Ale najdôležitejšie je záverečné konštatovanie, že väčšina miestnych, hlavne mladých obyvateľov prejavuje celkový nezáujem o prácu a sú závislí na podpore.

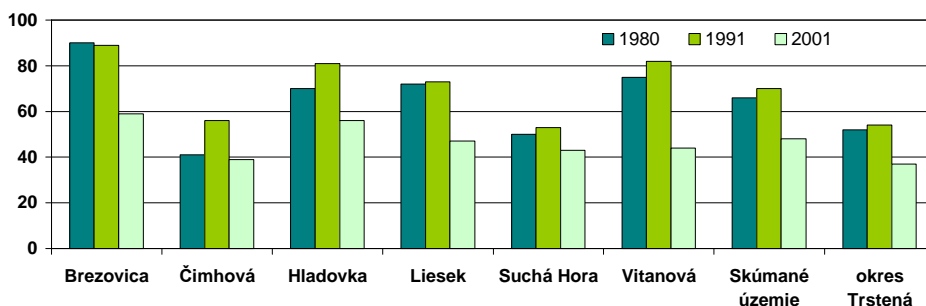
Odchádzka za prácou

Jeden z faktorov, ktoré vplývajú na nezamestnanosť a súvisia aj so vzdelanosťou štruktúrou je horizontálna mobilita v podobe odchádzania za prácou mimo miesta trvalého bydliska. Svoje vzdelanie nemusia jednotlivci využívať v danom okrese, za prácou dochádzajú aj mimo okres, prípadne do zahraničia.

Ak sledujeme vývoj odchádzky za prácou, môžeme konštatovať, že vo všetkých obciach skúmaného územia od roku 1980 do roku 1991 sa mierne zvýšila a následne do roku 2001 poklesla na 50% odchádzajúcich za prácou za mikroregión (*Graf 5*).

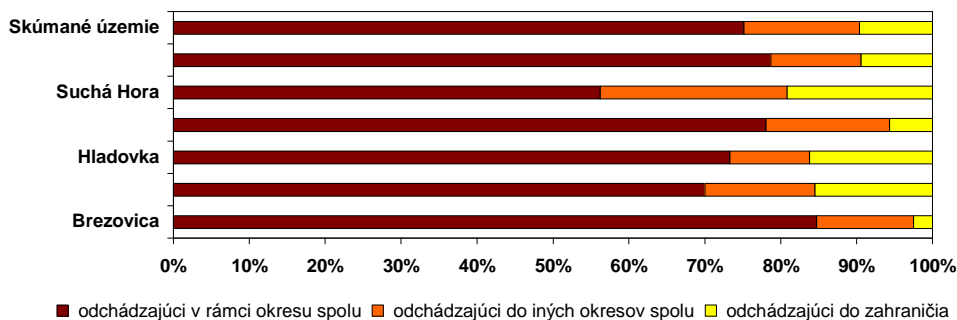
Najväčší pokles odchádzky za prácou zaznamenali obce Vitanová, Brezovica a Liesek. Naopak najmenší pokles odchádzajúcich mala obec Suchá Hora.

V roku 2001 bola celoslovenská odchádzka na úrovni 35,8%. Z toho vyplýva, že obce skúmaného územia v sledovanom ukazovateli preyšujú celoslovenský priemer, ich odchádzka sa pohybuje od 39% do 60%, priemerne dosahuje 48%.

Graf 4: Vývoj odchádzky za prácou v rokoch 1980 – 2001 (%)

Do zahraničia odchádza približne 10% obyvateľov skúmaného územia (*Graf 5*). Podľa vyjadrení miestnych expertov ide „väčšinou“ o živnostníkov, ktorí odchádzajú do zahraničia na stavebné práce. Okolo 12% odchádza za prácou do iných okresov.

Graf 5: Odchádzka za prácou v roku 2001

Záver

Vzdelanostná úroveň patrí medzi slabšie stránky skúmaného územia. Podiel nízko vzdelaných ľudí v skupine podnikateľov predikuje potenciálne problémy, keďže ovplyvňujú ako ekonomickú oblasť tak aj tvorbu a kvalitu miestnych partnerstiev.

Nepriaznivá situácia vo vzdelanostnej úrovni ľudského potenciálu ovplyvňuje jeho priestorovú mobilitu i ekonomickú produkčnú výkonnosť.

Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že vo všetkých obciach skúmaného územia v priebehu 90. rokov poklesol počet odchádzajúcich EAO. Táto skutočnosť je dôsledkom nasledujúcich faktorov: úbytok pracovných miest, rast cien cestovného, zrušenie cestovných zliav, obmedzenie spojov, rast cien ubytovania, nie je kam odchádzať.

Presný počet zamestnaných v zahraničí nie je možné určiť ale je rozhodne vyšší ako ho udávajú oficiálne štatistiky (podľa vyjadrení je to cca 20% obyvateľov). Z dotazníkového šetrenia nám vyšli nasledovné závery. Príčiny ako:

- vyššia miera evidovanej nezamestnanosti,
- málo vznikajúcich pracovných miest,
- nízke ohodnotenie pracovnej sily,

prinášajú nasledovné dôsledky:

- a. migrácia mimo okresu,
- b. migrácia do zahraničia,
- c. odliv kvalifikovaných pracovných síl,
- d. devalvácia vzdelania – EAO bez ohľadu na vzdelanie sa stávajú nezamestnanými,
- e. prípadne jednotlivci s vyšším vzdelaním obsadzujú pracovné pozície s kvalifikačne nižšími nárokmi,
- f. investori vedome využívajú zlú hospodársku a sociálnu situáciu regiónu, čo sa premieta do výšky priemernej mzdy.

Hrubý mesačný príjem u respondentov skúmaného územia sa pohyboval na úrovni minimálnej mzdy, ktorá je 8 100 Sk (rok 2007). Priemerná mzda za okres Tvrdošín je v súčasnosti 15 460 Sk, za Žilinský kraj je to 16 437 Sk a za SR je to 18 761 Sk. V skúmanom území ľudia pracujú za čistý príjem 7000 Sk. Mnohí sú preto odkázaní na dopestovanie vlastných poľnohospodárskych produktov.

Malé a stredné podnikanie je determinované slabou kúpnu silou. Najväčší objem výdavkov tvoria výdavky na tovary a služby zabezpečujúce každodenné bývanie a živobytie. Len malé čiastky tvoria výdavky na zdravie, vzdelanie, rekreáciu a kultúru.

Literatúra

- ČAMBALIKOVÁ, M., 2005: Vybrané okresy a vybrané problémy vo svetle sociologického výskumu. In: IRA, V., PAŠIAK, J., FALŤAN, L., GAJDOŠ, P., 2005: Podoby regionálnych odlišností na Slovensku, Formát, Pezinok, 116–141.
- GAJDOŠ, P., 2006: Diferenciácia regionálneho rozvoja Slovenska a jej sociálno–priestorové súvislosti a dopady, 114–122.
- ROSTÁŠOVÁ M., DROZDOVÁ, M., 2006: K problematike vzťahu slovenských podnikateľských subjektov k inováciám. Podmienky podnikateľské úspešnosti inovace – Sborník z mezinárodné vedecké konferencie, Praha, 74–84.
- Cenzus 2001 – Sčítanie obyvateľov, domov a bytov (SODB) 2001

Príspevok vznikol z grantového projektu VEGA 1/4366/07, VEGA 1/4028/07

Human Potential and Social Situation of Selected Communities in the Oravská Basin

Tatiana MINTÁLOVÁ

Summary: It may be generally stated that the level of education belongs to the weaker sides of the studied area. The share of business men having lower levels of education presupposes the problems in the area of local partnerships. As to the human potential, such situation influences the spatial mobility and economic productive effectiveness. In all communities of the studied area the number of economically active inhabitants, who immigrated over the 90ties, was rising. It is a consequence of the following factors: decrease of job offers, increase of transport fees, cancellation of transport discounts, restriction of transport lines, and increase of accommodation prices. Most of young residents are not interested in work and are dependant on financial support.

Adresa autora:

RNDr. Tatiana Mintálová, PhD.
Katedra geografie a regionálneho rozvoja
Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita
Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov
tami@unipo.sk

